

İktisat Yazınında Neoklasik Paradigma ve Asgari Ücret Tartışmaları *

Gürdal ASLAN**

Öz: Türkiye’de asgari ücret istihdam üzerine olan olası etkileri açısından son yıllarda en çok tartışılan kamu politikası araçlarından biri haline gelmiştir. Tartışmalar iktisat literatüründe bir asırdan fazla süredir hâkim paradigma olan neoklasik iktisadın ‘asgari ücret artışı işsizliği ve kayıt dışılığı artırır’ şeklinde özetlenebilecek tezleri üzerinden sürmektedir. Oysa akademik alanda neoklasik paradigmanın bu konudaki tezlerinin mutlak hâkimiyeti ve tarihsel süreçte bu tezler etrafında oluşan kesin uzlaşma 1990’lı yıllarda sona ermiştir. Bu çalışmada, öncelikle neoklasik paradigmanın asgari ücret konusundaki mutlak hâkimiyetinin tarihsel süreçte nasıl oluştuğu, geliştiği ve sona erdiği araştırılmıştır. Öte yandan, asgari ücretle ilgili paradigmanın değişmesinde sosyoekonomik faktörler de etkili olmuştur. Son kırk yıldır, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede uygulanan neoliberal politikalar sonucunda sendikacılık ve toplu pazarlık gibi kolektif mekanizmaların etkisi azalmış, ücret eşitsizliği ve yoksul çalışan sayısı artmıştır. Bu gelişmeler asgari ücrete olan ihtiyacın ve ilginin hemen her ülkede artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, asgari ücreti pratikte önemi ve kullanımı artan bir politika haline getiren ekonomik, politik ve sosyal süreçlerin değişimleri de tartışılmıştır. Son olarak bulgular Türkiye asgari ücreti ile ontolojik ve kurumsal olarak karşılaştırılmış ve Türkiye’de asgari ücret konusunda neoklasik paradigmanın hâkimiyetinin sürdüğü tespit edilmiştir. Ayrıca endüstriyel ilişkiler sisteminin değişmesiyle istihdam piyasasında asgari ücrete olan ihtiyacın arttığı, ekonomi politikası ve sosyal politika anlamında asgari ücretin potansiyelinin yüksek olduğu fakat etkin kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: neoklasik iktisat, asgari ücret, Türkiye.

Neoclassical paradigm and minimum wage debates in the economics literature

Abstract: In Turkey, the minimum wage has become one of the most debated public policy instruments in recent years due to its potential

* Makale Geliş Tarihi:11.12.2018

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

effects on employment. The discussions have been mainly based on the mainstream neoclassical paradigm that can be summarized as “raising minimum wage increases unemployment and informal employment”. However, the dominance of the neoclassical paradigm that minimum wages have negative employment effects and this consensus view began to unravel in the 1990s. First, in this study, we investigate how the neoclassical paradigm on the minimum wage dominated the economics literature, developed and ended over time. On the other hand, there are also socioeconomic factors that influenced the change in the paradigm on the minimum wage. During the last four decades, the collective mechanisms such as unionism and collective bargaining have weakened, the wage inequality and the number of working poor have increased due to the neoliberal policies implemented in several developed and developing countries. These developments have led the minimum wage to gain importance and to be used more actively in almost all countries. In this context, we also discuss the changes in economic, political and social processes that contributed to the steadily increasing interest on the minimum wage and the use of the minimum wage more actively in both developed and developing countries. Finally, the findings are ontologically and institutionally compared with the minimum wage in Turkey and it is revealed that the neoclassical paradigm is still dominant. Furthermore, it is concluded that the need for the minimum wage in the labor market has increased due to the change in industrial relations system, the minimum wage is highly important as an economic and social policy tool, but the minimum wage policy is not implemented effectively.

Keywords: neoclassical economics, minimum wage, Turkey.

Giriş

Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde 1980’li yıllarda benimsenen ve uygulamaya konulan neoliberal politikaların oluşturduğu yeni bir ekonomik model söz konusudur. Bu yeni model kaçınılmaz olarak ekonomik, siyasal, toplumsal ve jeopolitik süreçleri etkilemektedir. İstatistikler, tekrarlayan ekonomik ve finansal krizler¹ yaklaşık kırk yıldır uygulanan neoliberal politikaların ekonomik ve sosyal bilançosunun negatif olduğunu göstermektedir. Öyle ki bu politikaların uygulanmasında ve yaygınlaşmasında büyük rolü olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ekonomistleri de neoliberal politikaların bekleneni veremediğini, ekonomik

¹ 1980’den bu yana neoliberal politikaları uygulayan 50 gelişmekte olan ülkede 150’den fazla finansal kriz çıkmıştır ve bu 150 krizin 30’u net bir ekonomik çöküşe neden olmuştur (Ostry vd., 2016: 39).

büyümeyi sağlayamadığı gibi eşitsizlikleri artırdığını ifade etmektedir (Ostry vd., 2016: 39).

David Harvey neoliberalizmi kapitalizmin özgürce hareket etme imkânı bulduğu kurumsal, ekonomik, siyasal ve ideolojik bir çerçeve olarak tanımlamaktadır (2014: 7). Bu çerçeve içinde, neoliberalizmi savunanlara göre, kendi kendini düzenleyen serbest piyasaların varlığı, güçlü özel mülkiyet haklarının olması, serbest ticaretin temel alınması ve bireysel girişimciliğin serbest bırakılması insan refahını artırmanın en iyi yoludur (Harvey, 2015: 10). Devletin rolü ise kendi kendini düzenleyen piyasalara müdahale etmeden bu çerçeveyi korumaktır. Neoliberalizm ve neoklasik iktisat arasındaki ilişkinin niteliği tartışılmakla birlikte, pratikte uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının teorik temelini büyük oranda neoklasik iktisat akımı oluşturmaktadır.

İktisadın modern ve otonom bir bilim dalı haline gelmesinden bu yana etkin ve belirleyici olan, ana akım veya merkezi paradigma olarak da adlandırılan neoklasik iktisat bir asırdan fazla bir süredir iktisat disiplininde hâkim olan iktisat öğretisidir (Herrera, 2010: 7). Fakat bu iktisat öğretisinin ontolojik olarak toplumsal ve kurumsal ilişkilerden soyutlanan, faydasını ve/veya kârını maksimize etmenin peşinde olan rasyonel iktisadi insana ve kendi kendini düzenleyen işleyişe sahip ütöpik piyasalara dayanan temel aksiyomları her geçen gün daha da fazla sorgulanmaktadır.² Üstelik birçok ekonomist ve ekonomist topluluğu (*The Other Canon* ve Post Otistik iktisatçılar gibi) neoklasik iktisat paradigmasını yaşanan ekonomik sorunların ve krizlerin sebeplerinden biri olarak değerlendirmekte ve toplumsal sorunların gerçekçi çözümleri için bu paradigmanın hâkimiyetinin sona ermesine olan ihtiyaca işaret etmektedir (Bontrup, 2011: 4).

Türkiye’de de böylesi bir ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Zira neoklasik paradigma günümüzde akademik programların, iktisat eğitiminin, politik ekonomi tartışmalarının ve uygulamalarının temel referans noktası haline gelmiştir. 2016 yılında net asgari ücretin bin TL’den bin üç yüz TL’ye artışı öncesi ve sonrasındaki tartışmalar bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir. Tartışmaların temelindeki argüman asgari ücret artışının istihdamı azaltacağı veya kayıt dışı istihdamı artıracacağı şeklindeki neoklasik paradigma tezleri olmuştur.

Oysa dünyanın birçok ülkesinde bu paradigmanın mutlak hâkimiyeti asgari ücret tartışmaları özelinde yaklaşık yirmi beş yıl önce sona ermiştir.³ İktisat

² Neoklasik paradigma gerçek hayatla bağımlı kopardığı, aşırı matematikselleşmesi sonucu ekonomik olayları yönlendiremediği ve tüm bu sebeplerden dolayı günümüzün ekonomik sorunlarına ve krizlere çare olamadığı eleştirilerine maruz kalmaktadır (Keen, 2009: 2). Bu artan eleştiriler önemlidir zira neoklasik iktisat öğretisinin temel aksiyom ve hipotezleri tartışılmadan neoliberal ekonomi politikalarını sonuçları itibariyle eleştirmek, temel paradigmayı saklamak ve eleştiri dışında tutmaktır.

³ Mutlak hâkimiyetin sona ermesi ile, bu makalede inceleneceği üzere, asgari ücret konusunda tarihsel süreçte sorgulanamaz bir paradigma haline gelen neoklasik iktisat tezlerinin 1990’lı yıllarda sorgulanması, akademik alanda alternatif görüş ve tezlerin kendine

yazınında bir asırdır hâkim olan “asgari ücret uygulaması işsizliği artırır veya asgari ücret artışı istihdamı azaltır” şeklinde özetlenebilecek neoklasik paradigma tezleri 1990’ların ortasında yeni asgari ücret ekonomisinin⁴ ortaya çıkışıyla birlikte sorgulanır hale gelmiştir. Yeni asgari ücret ekonomisi olarak adlandırılan araştırmalar bütünü asgari ücret artışlarının her zaman istihdamı azaltmadığını hatta bazı durumlarda artırabileceğini alternatif modeller, güncel veriler ve yeni araştırma metotları⁵ ile göstermektedir. Akademik alandaki bu değişikliğin yanı sıra birçok ülkenin değişen sosyal, ekonomik ve politik şartlarında asgari ücret politikasına olan ihtiyacın artması da asgari ücretle ilgili neoklasik iktisadın öngörülerinden kaynaklanan olumsuz algı ve düşüncüyü büyük oranda değiştirmiştir. 1980’li yıllardan bu yana uygulanan neoliberal politikalarla birlikte, endüstriyel ilişkilerin çalışanlar aleyhine değişmesi (sendikacılık, toplu pazarlık ve grev gibi kolektif mekanizmaların etkisinin azalması), ücret eşitsizliğinin artması ve çalışanların yoksullaşması asgari ücrete olan ihtiyacın ve ilginin hemen her ülkede arttığını göstermektedir.

Bu çalışma iktisat yazınında neoklasik paradigma hâkimiyetinin oluşumunu, evrimini ve kırılmasını asgari ücret istihdam ilişkisi özelinde (teorik, ampirik çalışmalar ve pratikteki uygulamalar) ve asgari ücreti çevreleyen tarihsel tartışmalar üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle konuyla ilgili akademik alanın değişimine ve güncel tartışmalara ışık tutacaktır. Öte yandan asgari ücretle ilgili tartışmalar ve kurumsal olarak asgari ücretin bir ekonomideki yeri, önemi ve etkileri sadece akademik alanda değil aynı zamanda ekonomik, politik ve sosyal süreçler içerisinde şekillenmektedir. Böylece inceleyeceğimiz tarihsel tartışmalar ve bu tartışmaların gelişimi tüm bu süreçlerdeki değişimlerle ilgili ipuçlarını da ortaya çıkaracaktır.

Bu doğrultuda ilk bölüm neoklasik iktisat öğretisinin öngörülleri ve varsayımlarının hangi şartlarda genel kabul gören bir paradigma haline dönüştüğünü, çalışma ekonomisinde ve asgari ücret ekonomisinde daha XX. yüzyılın başından 1990’lı yıllara kadar nasıl hâkim öğreti haline geldiğini ortaya

daha fazla yer bulması kastedilmektedir. Bu anlamda neoklasik paradigma mutlak hâkimiyetinin sona ermesi neoklasik tezlerin günümüzde geçerliliğini tamamen yitirdiği anlamına gelmemektedir.

⁴ David Card ve Alan B. Krueger’in 1992, 1994 yıllarındaki makalelerinin, 1995 yılında ise ‘*Myth and Measurement, the New Economics of Minimum Wage*’ adlı kitaplarının yayımlanması ve sonrasında geliştirilen veya güncellenen alternatif teorik modellerle, daha teknik ve gelişmiş araştırma metotlarıyla yapılan ampirik çalışmalarla ortaya çıkan asgari ücret araştırmaları bütünü olarak tanımlanabilir.

⁵ Asgari ücretin istihdam üzerine olan etkileri araştırmalarında 1990’lı yıllara kadar yapılan ampirik çalışmalarda genellikle zaman serileri analizi yöntemi ve makro ekonomik veriler kullanılırken (Brown, Gilroy ve Kohen; 1982), 1990’larda mikro verilerin yaygınlaşması ile bu alanda panel veri analizi ve doğal gözlem analizi gibi araştırma teknikleri kullanılmaya başlanmıştır (Card ve Krueger; 1994, Currie ve Fallick; 1996, Abowd vd.2000) (Bkz. Bölüm 2).

çıkacaktır. İkinci bölüm 1990'larda asgari ücret konusundaki hâkim paradigmanın önce tartışılmasının, sonrasında mutlak hâkimiyetinin kırılmasının nedenlerini araştıracaktır. Bu bölüm son yıllarda birçok ülkede asgari ücret politikasının öneminin neden arttığını ve daha etkin kullanıldığını ayrıca asgari ücretle ilgili algı ve fikirlerin nasıl değiştiğini anlamamızı sağlayacaktır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de asgari ücret tartışmaları ve neoklasik paradigmanın süregelen hâkimiyeti değerlendirilecektir.

Asgari Ücret Ekonomisinde Neoklasik Paradigma Hâkimiyetinin Oluşması

İlk olarak 1894'te Yeni Zelanda'da, sonrasında 1896'da Avustralya'da ve 1909'da kuvvetli sendikal örgütlenmenin olmadığı sektörler için İngiltere'de modern anlamda asgari ücret uygulamasına geçilmiştir. ABD eyalet düzeyinde 1912 yılında, Fransa ise sadece ev-eksenli çalışanları kapsamak kaydıyla 1915 yılında asgari ücret uygulamasını başlatmıştır (Starr, 1982: 1).

Sanayileşmiş bu ülkelerde modern asgari ücret uygulamalarının başlaması, akademik ve politik çevrelerde asgari ücretin kurumsal ve ekonomik etkileriyle ilgili yoğun tartışmaları da başlatmıştır. Modern asgari ücret uygulamalarının başlaması ile bir anlamda klasik iktisat ekolünün revizyonu olan neoklasik iktisat kuramının ortaya çıkması aynı döneme denk gelmektedir. Neoklasik iktisat öğretisi asgari ücret tartışmalarında hâkim hale gelmeye daha XX. yüzyılın ilk yıllarında başlamıştır.

İngiltere'de Başlayan Tartışmalar: Kurumsal İktisat vs. Neoklasik İktisat

Üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerinin piyasa kuralları içinde kendiliğinden dengeleneceğini ve piyasaya dışarıdan müdahale edilmesinin oluşan dengeyi bozacağını savunanlar asgari ücret uygulamasına şiddetle karşı çıkmışlardır. Ücret düzeyine bir devlet müdahalesinin sosyal taraflar arasındaki çatışmayı azaltmak, sosyal barışı sağlamak ve ulusal ekonomik dengeyi korumak için gerekli olduğunu düşünenler ise asgari ücret uygulamasını savunmuşlardır.

XX. yüzyılın başında İngiltere asgari ücret tartışmalarının akademik ve politik alanda şekillendiği ülke olmuştur. Bu ülkede bir tarafta neoklasik iktisadın öncülerinden Alfred Marshall diğer tarafta sosyalist, aktivist ve politikacı Sydney Webb etrafında yoğunlaşan asgari ücret karşıtlarının ve yanlıların tartışmaları, asgari ücretin ulusal düzeye taşınan siyasi bir konu haline dönüşmesi nedeniyle hem İngiltere'de hem de ABD ve Fransa kamuoylarında etkili olmuştur (Gautié, 2015: 6).

Kurumsal İktisada Göre Asgari Ücret

İşçi Partisi üyesi entelektüeller Sydney ve Beatrice Webb asgari ücret uygulamasının en önemli ve etkili savunucularından olmuştur. Webb'ler 1897'de yayınladıkları

Endüstriyel Demokrasi adlı kitaplarında asgari ücret uygulaması lehine olan görüşlerini kamuoyuyla paylaşmışlardır. Sydney Webb'in konu üzerine ilklerden olan 1912 tarihinde yayınlanan "Yasal asgari ücretin ekonomik teorisi" adlı kapsamlı makalesi ise asgari ücret tartışmalarında oldukça etkili olmuştur. Webb'in asgari ücretle ilgili tezleri şöyledir (Gautié, 2015: 7-8):

- Asgari ücret, işçinin sömürüsüne dayalı sistem (*Sweating system*⁶) ile kangren olmuş kapitalizmi yüksek ücretlere, güçlü sendikalarla temsil edilecek verimli işçilere ve başarılı büyük işletmelere dayalı yeni bir ekonomik modele çevirebilecek bir araçtır. Webb'e göre yüksek belirlenen asgari ücret, ekonomideki diğer ücretleri de yükseltecek ve yüksek ücretlere dayalı bir ekonomi ortaya çıkaracaktır. Yüksek ücretlere dayalı bir ekonomi ise çalışanların verimliliğini ve işletmelerin performansını olumlu etkileyecektir.

- İşçinin sömürüsüne dayalı sistemden faydalanan işverenler "parazitlerdir", her zaman ücretleri en düşük seviyeye çekerek işçilerden, diğer işverenlerden ve toplumdan faydalanırlar. Asgari ücret uygulaması bu parazitliği engelleyecektir. Webb'e göre işçilere en düşük ücretleri veren işverenler önce işçilere, sonra rekabet halinde oldukları diğer işverenlere ve en son tüm topluma zarar vermektedirler. Sefalet seviyesindeki ücretler sonucu yeterince beslenemeyen işçilerin sağlıkları ve beşerî sermayeleri zarar görmektedir, bu durumun topluma ekonomik ve sosyal bir maliyeti olmaktadır. Öte yandan işçilerin işverenlerce belirlenen düşük ücretlerle geçinememesi devletin bu işçilere sosyal yardımlar yapmasını zorunlu kılmaktadır, yapılan sosyal yardımlar toplum için bir maliyet oluşturmaktadır. Tüm bu maliyetlere işçinin sömürüsüne dayalı sistemden faydalanan işverenler sebep olmaktadır.

- İşçileri çok düşük ücretlerden kurtaracak bir asgari ücret uygulaması çalışanların fiziksel ve zihinsel verimliliğini artıracaktır. Webb'e göre işverenlerce en düşük seviyede belirlenen ücretlerle yaşamaya mahkûm edilen işçiler yetersiz şekilde beslenmektedirler ve gerekli fiziksel ve zihinsel enerjiden mahrumdurlar. Asgari ücret uygulaması işçilerin daha yüksek bir ücrete, dolayısıyla daha yüksek fiziksel ve zihinsel enerjiye sahip olmalarını sağlayacaktır.

- Asgari ücret işçileri en iyi performans gösteren şirket ve sektörlerle yönlendirecek, teknik ilerleme ve yenilikçiliği teşvik ederek dinamik verimlilik açısından da faydalı olacaktır. Asgari ücret ve yüksek ücret veren işletmeler "iyi" işletmeler olarak ücretlerin düşüklüğü üzerinden rekabet halinde olan "kötü" işletmelerden ayrılacak ve en verimli işçileri kendilerine çekerek verimli sektörlerle yönelecektir.

Webb'in bu çok ses getiren kurumsalcı asgari ücret yanlısı tezlerine, neoklasik iktisatçılar klasik iktisat ekolüne eklemledikleri yeni bakış açıları, yorum ve metotlarla ortaya çıkan istihdam teorileriyle karşı çıkmışlardır. Zaman içerisinde

⁶ Aşırı çalışma saatleri ve çok düşük ücretler ile, sağlıksız ve güvencesiz çalışma koşullarında emeğin istihdam edilmesi sistemi.

gelişen ve son halini alan neoklasik istihdam teorisini ve neoklasik iktisatçıların asgari ücretle ilgili görüşlerini anlayabilmek için marjinalizmin⁷ etkisiyle ortaya çıkan yeni değer kuramını ve klasik iktisattan miras kalan bazı öngörü ve varsayımları kısaca değerlendirmek gerekmektedir.

Neoklasik İktisada Göre Asgari Ücret

Adam Smith ve David Ricardo gibi klasik iktisatçılara göre ekonomik değerın kaynağı emektir. Emek-değer teorisi olarak adlandırılan bu yaklaşımı ilk ortaya atan Smith, sonrasında bu teoriyi geliştiren Ricardo olmuştur. Klasik iktisatçılar ile kavramın tanımlanışı ve üretim ilişkilerindeki yeri konusunda farklılıklar olsa da Marx da değerın yaratılmasının yegâne kaynağı olarak emeği kabul etmiş ve emek-değer teorisini esas almıştır. Fakat XIX. yüzyılın sonlarında emek-değer teorisi neoklasik iktisatçılar tarafından terkedilmiş yerine fayda-değer teorisi konulmuştur. Klasikler ve Marksistlerden farklı olarak, neoklasik iktisat öğretisinde ekonomik değer fayda-değer teorisıyla açıklanmaktadır. Neoklasik iktisatta ekonomik karar süreçleri toplam değerler ile değil, marjinal değerler ile ortaya çıkmaktadır, yani üretilen mal ve hizmetlerin değeri sağladıkları marjinal faydaya⁸ (eldeki mevcut malın sonuncu biriminin faydasına) bağlıdır.

Marjinal değerler emeğin gelirinini yani ücretlerin belirlenmesinde de etkilidir. Ücret emeğin azalan marjinal verimlilik yasasına göre belirlenir. Bu yasa bir işletmede üretime katılan ilave her bir işçinin toplam üretime yaptığı katkısı ve bu katkının işçi sayısı arttıkça belli bir noktadan sonra azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ücret en son istihdam edilen bu işçinin katkısına-verimine göre belirlenecektir. Örneğin John Bates Clark İngiltere’de ücretlerin çok düşük olmasını Webb’in iddia ettiği gibi işverenlerin “parazit” olmasıyla değil, emeğin azalan marjinal verimlilik yasasıyla açıklamıştır. Diğer bir deyişle, Clark’a göre kimi çalışanların ücretlerinin düşük olmasının sebebi o işçilerin verimliliğinin düşük olmasıdır. Bu durum azalan marjinal verimlilik yasasına göre doğaldır, zira çalışanlar üretime yaptıkları katkı oranında ücret alırlar (Clark, 1913:290). Oysa asgari ücret uygulaması ücretlerin belli bir seviyenin altına inmesini ve çalışanların verimlilikleri ölçüsünde ücret almasını engelleyerek piyasanın işleyişini bozmakta ve böylelikle işsizliği artırmaktadır (Clark, 1913:291).

Ekonomik karar süreçlerinin marjinal değerler ile ortaya çıktığını savunan neoklasik öğretilerde iktisadın araştırma nesnesi sınıflardan oluşan toplumdaki rasyonel davranan bireye evrilmiştir. Piyasa hakkında tam bilgi sahibi olan bireyler

⁷ Marjinalist devrim de denilen bu düşünce eğilimi, XIX. yüzyılın son çeyreğinde William Stanley Jevons, Carl Menger ve Leon Walras’ın birbirinden bağımsız çalışmaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Marjinalistler ekonomik değeri emek-zaman ile değil marjinal fayda ile açıklamaktadırlar.

⁸ Ekonomide fayda miktarın bir fonksiyonudur ve bir malın veya hizmetin sahip olunan mevcut miktarı arttıkça artan birimlerin sağladığı fayda azalmaktadır. Marjinal fayda eldeki mevcut malın sonuncu biriminin faydasıdır.

rasyonel tercihler yapmaktadırlar. Yapılan rasyonel tercihler ise hem bireylerin kendileri hem de toplum açısından en yararlı durumu, yani firmaların kârını, tüketicilerin sağladıkları faydayı ve sonuçta toplumun refahını en çoklaştırdığı durumu ortaya çıkarmaktadır.

Piyasa, ekonomiye dışarıdan müdahale olmaksızın denge ve kararlılık koşullarında işlemektedir. Piyasa hakkında tam bilgi sahibi olan firmalar ise en düşük maliyetle en yüksek ürünü elde etmeyi ve kârlarını maksimize etmeyi amaçlamaktadır. Neoklasik iktisat öğretisinin varsayım ve öngörülerine göre tam rekabet koşullarında işgücü arzı ve işgücü talebi istihdam piyasasında karşı karşıya gelerek bir denge gerçek (reel) ücret düzeyi (piyasa dengesinde oluşan ücret seviyesi) oluşturmakta ve tam istihdamı sağlamaktadır. Böyle bir modelde işsizlik sadece gönüllü (denge gerçek ücret düzeyinde çalışmak istemeyen bireylerden oluşan) ya da zorunlu fakat geçici olabilir.

Neoklasik modelde zorunlu ve kalıcı işsizlik ancak istihdam piyasasının yeniden dengeye dönüşünü, denge gerçek ücretinin azalmasını, ücretlerin serbestçe belirlenmesini engelleyen düzenlemelerin ve sendika, asgari ücret gibi kurumların varlığıyla açıklanabilir. Diğer bir deyişle, denge gerçek ücretinin belli bir seviyenin altına inmesini engelleyen asgari ücret uygulaması ve/veya asgari ücret seviyesinin denge gerçek ücret seviyesinin üzerinde belirlenmesi istihdamı azaltan sebeplere bağlıdır.

Neoklasik iktisat öğretisinin asgari ücretle ilgili bu varsayımları, Marshall, Clark, Pigou gibi önemli ekonomistler tarafından geliştirilen yeni analiz araçları ve yöntemleriyle birlikte (geometrik diyagramlar, matematiksel formülasyonlar, statik denge analiz yöntemleri gibi) XX. yüzyılın başında asgari ücret iktisadında oldukça etkili hale gelmiştir. Bu yönüyle neoklasikler kendi öğretilerinin kurumsalcı iktisada kıyasla daha bilimsel olduğu iddiasını taşıyorlardı (Gautié, 2015: 8). Webb gibi kurumsalcı tezleri savunanların aynı zamanda sosyal ve politik faaliyetler içinde olmaları, sadece akademik alanda faaliyet göstererek öğretilerini sistematize eden neoklasik iktisatçılar karşısında kurumsalcı tezleri zayıflatmıştır (Prasch, 2007: 820). 1930'lara gelindiğinde ulusal asgari ücretle ilgili akademik tartışmalar, neoklasiklerin kurumsalcı tezlere karşı üstünlük sağlamasıyla bitme noktasına gelmiştir.

Yeni Ekonomik, Sosyal ve Politik Şartlar ve Neoklasik Paradigma Hâkimiyetinin Oluşması

1929 yılında başlayan ve 1930'lu yıllar boyunca devam eden Büyük Buhran döneminin⁹ politik, ekonomik ve sosyal şartlarının etkisiyle 1938 yılında ekonomik

⁹ ABD'de, insanların satın alma gücünün önemli ölçüde düşmesi sonucu büyük bir talep eksikliği yaşanan bu dönemde sosyal ve ekonomik anlamda bir reform niteliği taşıyan "New Deal" (Yeni Görüş) programı 1930-1937 yılları arasında uygulanmıştır. Düşük talep

liberalizmin hâkim olduğu ABD’de ve ikinci dünya savaşı sonrasında ise birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmiştir. Bu durum ABD’de ve uluslararası alanda bu uygulamanın olası etkileri konusunu yeniden gündeme getirmiştir.

1946 yılında George Stigler’in asgari ücret üzerine akademik literatürün temel referanslarından biri haline gelecek ‘Asgari ücret mevzuatının ekonomisi’ adlı makalesinin ve aynı yıl kurumsal iktisadın öncülerinden Richard Lester’in yaptığı iki ampirik çalışmanın yayınlanması akademik alanda asgari ücretle ilgili tartışmaları ve hatta polemikleri yeniden başlatmıştır (Prasch, 2007: 822). Bu tarihten sonra akademik alanda teorik, ampirik çalışmalar ve yayın sayısı anlamında ABD’li ekonomistlerin üstünlüğü başlamıştır. ABD uluslararası akademik alanda asgari ücret tartışmalarının şekillendiği yeni ülke haline gelmiştir.

Stigler bahsi geçen, ampirik kanıtlara dayanmayan sekiz sayfalık çalışmasında genel olarak marjinalist-neoklasik iktisat öğretisinin asgari ücretle ilgili tezlerini savunmuştur. Asgari ücretin ekonominin bütünü için olumsuz etkileri olacağını, sosyal olarak işçileri koruyamayacağını ve yoksulluğu azaltamayacağını aksine işsizliği artıracığını ileri sürmüştür (Stigler, 1946: 360-363). Lester ise firma verilerini ve firma yöneticileriyle yaptığı anketleri kullanarak yaptığı ampirik çalışmalarıyla marjinalist-neoklasik iktisat öğretisinin tezlerinin tersi sonuçlara ulaşmıştır. Lester firmaların istihdam kararlarında işgücü maliyetlerinden ve asgari ücret seviyesinden çok firmanın ürünlerine olan talebin belirleyici olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla asgari ücret artışının işsizliği artırmadığı, her çalışanın pratikte marjinal verimliliğine göre ücret almadığı ve asgari ücretin en düşük ücretleri yukarı çekerek çalışanların verimini artırdığı sonucuna varmıştır (Lester, 1946: 63; Lester, 1947: 147).

Lester’in neoklasik iktisat öğretisinin asgari ücretle ilgili varsayımlarından farklı bu tezleri akademik çevrelerde oldukça sert bir tepkiyle karşılanmış, Stigler ve Machlup gibi dönemin önde gelen liberal ekonomistleri tarafından küçümsenmiş, hatta aşağılanmış (Gautié, 2015: 18). Lester argümanlarının bilimsel olmadığı iddiasıyla, bilimsel olan neoklasik iktisat öğretisini anlamamakla ve bu öğretiye alternatif hiçbir teori üretmemekle itham edilmiştir (Prasch, 2007: 821). 1960’lı yıllara gelindiğinde Lester gibi kurumsal iktisatçıların tezleri bu ithamlarla gündemden tamamen düşürülmüştür (Prasch, 2007: 822).

Sonuç itibarıyla, 1960’lı yıllarda kurumsal iktisadın etkisi azalırken neoklasik iktisat öğretisi asgari ücret konusunda öngörülerini, varsayımları, uygulamaları, metodları, bilimsellik iddiası ve tüm bunların eleştirilmesine gösterdiği şiddetli tepkilerle artık sorgulanamaz bir paradigma haline gelmiştir. Stigler, Milton Friedman, Gary Becker gibi Nobel ödüllü, tanınır ve popüler olan birçok liberal ekonomistin, yazılı ve görsel basında sıkça yer alması (Gautié, 2015: 34) ve asgari

sorununun çözülmesi için Amerikan ekonomisinin tarihinde ilk kez devlet müdahalesine maruz kaldığı bu dönemde asgari ücret uygulamasına geçilmiştir.

ücret aleyhine görüşlerini geniş kitlelerle paylaşması da bu paradigmanın yerleşmesinde etkili olmuştur.

Bu şartlarda, asgari ücretle ilgili açıklamalar, politika önerileri ve yapılan çalışmalar özellikle ABD gibi gelişmiş ülkelerde neoklasik iktisat öğretisinin öngörülleri doğrultusunda olmuştur. Nitekim ABD’de 1981 yılına kadar konuyla ilgili yayınlanmış teorik ve ampirik araştırmaların tamamına yakınının sonuçları neoklasik iktisat öğretisinin öngörülleriyle uyumludur. Brown, Gilroy ve Kohen (1982), ABD’de belirtilen tarihe kadar yapılmış tüm ampirik çalışmaların sentezinden yola çıkarak, asgari ücretin %10’luk bir artışının genç istihdamını yüzde bir ile üç oranında azalttığı sonucuna varmıştır. 1990’lı yılların ortalarına kadar neoklasik teorisinin öngörülleriyle tutarlı olan bu sonuç üzerinde akademik çevrelerde kesin bir uzlaşma oluşmuştur.

Öte yandan uzlaşmanın sürdüğü ve neoliberal politikaların uygulandığı 1980’li yıllar boyunca, bir sosyal politika aracı olan asgari ücretin, politika yapıcıları nezdinde ve akademik çevrelerde gözden düştüğünü, zamanın ekonomik liberalleşme anlayışında yoğun eleştirilere maruz kaldığını söylemek mümkündür. 1980’lerde asgari ücretin ABD, Avustralya, Kanada, İspanya, Türkiye gibi birçok ülkede reel anlamda önemli ölçüde değer kaybettiği gözlemlenmektedir.¹⁰ Asgari ücret seviyelerinin yeniden artması, yerleşen neoklasik paradigmanın hâkimiyetinin kırılması ancak 1990’lı yılların ortasında mümkün olmuştur.

Yeni Asgari Ücret Ekonomisi ve Neoklasik Paradigma Hâkimiyetinin Kırılması

1980’li yıllar boyunca var olan uzlaşma, ‘asgari ücret artışı istihdamı azaltır’ şeklinde özetlenebilecek neoklasik paradigma hâkimiyeti David Card ve Alan B. Krueger’in 1990’lı yıllardaki çalışmalarından sonra sorgulanmaya başlanmıştır¹¹. Yazarların asgari ücretle ilgili, özellikle 1994 yılında yayınladıkları ve iktisat yazını tarihinin en

¹⁰ ABD’de reel asgari ücret 1981 ve 1989 yılları arasında %26 oranında azalmıştır, Türkiye’de aynı dönemde (1980-1989 yılları arasında) reel asgari ücret %31 değer kaybetmiştir (Aslan ve Kirat, 2015: 44).

¹¹ Dolado vd. (1995), Brown, Gilroy ve Kohen (1982)’in çalışmalarının ortaya çıkardığı asgari ücretin %10’luk bir artışının, genç istihdamını yüzde bir ile üç oranında azalttığı sonucu etrafında oluşan uzlaşmanın Card ve Krueger’in çalışmalarından sonra doğruluğunun tartışılmaya başlandığını belirtmektedir. Leonard (2000)’a göre Card ve Krueger’in yayınları ve sonrasında yapılan çalışmalar çalışma ekonomisinde ve genel olarak ekonomi disiplininde nadir görülen yoğunlukta tartışmalara yol açmış, 1980’li yıllar boyunca var olan uzlaşmanın sorgulanmasını başlatmıştır. Gautié (2015) Card ve Krueger’in çalışmalarından sonra özellikle ABD’de yoğunlaşan asgari ücret tartışmalarının Fransa ve İngiltere’ye de yansıdığını, neoklasik paradigma tezlerinin etrafında oluşan uzlaşmayı sorgulayan çalışmaların arttığını ifade etmektedir.

çok atıf alan makalelerinden biri olan çalışmaları¹² ile 1995 yılında yayınladıkları kapsamlı kitaplarının¹³ ardından ABD’de asgari ücretle ilgili bir dizi araştırma yayınlanmıştır.

Card ve Krueger (1994, 1995) kullandıkları doğal gözlem analizi yöntemiyle asgari ücret artışlarının istihdamı azaltmadığını, hatta bazı durumlarda artırdığını göstermiştir. Bu çalışmalar, akademik çevrelerde ve özellikle ABD kamuoyunda oldukça büyük bir yankı bulmuş ve asgari ücretin istihdama olan etkileri üzerine yapılan tartışmaları bir kez daha başlatmıştır. Fakat ABD kamuoyunda ve akademik çevrelerinde onlarca yıldır yerleşmiş olan neoklasik paradigma hâkimiyetinin tartışılması ve kırılması hiç kolay olmamıştır. Bahsi geçen makale ve kitabın yazarları şiddetli eleştiri ve tepkilerle karşılaşmıştır.

Neoklasik iktisatçılar, Card ve Krueger’in çalışmalarının bilimsel karakterini, kullandıkları metotları ve buldukları sonuçları eleştirmişler, yazarların objektifliklerini, dürüstlüğünü sorgulamışlar, hatta onları destekleyen meslektaşlarını da eleştirmişlerdir. Nobel ödüllü James Buchanan gibi iktisatçılar Card ve Krueger’i bilim camiasından dışlamakta tereddüt etmemiş, onları partizan ve ideolojik çıkarlar için iktisadın temellerini reddetmekle suçlamıştır (Gautié, 2015: 29). Ortodoks iktisadın kalesi durumundaki Chicago Üniversitesi çevreleri, Card ve Krueger’a karşı, aynı dönemde yayınladıkları makalelerinde neoklasik paradigmayı doğrulayan ve asgari ücret artışlarının istihdamı azalttığı sonucuna ulaşan D. Neumark ve W.L. Wascher’i savunmuşlardır. Harvard Üniversitesinden Robert Barro, Neumark ve Wascher’i kahramanlar olarak nitelendirmiştir (Leonard, 2000: 117).

Card neoklasik paradigma hâkimiyetinin tartışılmasına yol açan kitaplarının yayınlanmasından 20 yıl sonra Sorbonne Üniversitesinden Jerome Gautié ile gerçekleştirdiği mülakatta o dönemde aforoz edildiklerini, kendi tabiriyle ringin dışına itildiklerini ifade etmiştir (Gautié, 2015: 29). Aynı mülakatta Card asgari ücret artışlarının istihdamı azaltmadığını ortaya çıkaran yayınlarından sonra gelen tepkilerin büyüklüğüne çok şaşırıklarını, doktora öğrencilerinin kadro bulmakta zorluk çektiklerini söylerken, en fazla da doktorasını yaptığı Chicago Üniversitesi’ndeki akademisyen arkadaşlarının bu yayından dolayı onunla iletişimi kesmesinin ve onları kaybetmesinin kendisini üzdüğünü ifade etmiştir.

Bir önceki bölümde incelediğimiz gibi neoklasik paradigma hâkimiyetini İngiltere’de 1910-1920’li yıllarda Webb, ABD’de 1950-1960’lı yıllarda Lester kırmayı denemiş ancak başarılı olamamıştır. Webb ve Lester’e yöneltilen benzer eleştiriler ve şiddetli tepkilerle karşılaşan Card ve Krueger ise 1990’lı yıllarda asgari ücret konusundaki hâkim paradigmanın önce tartışılmasına, sonrasında kırılmasına neden olmuştur. Bu bölümde, Card ve Krueger’in yayınlarından sonra neoklasik

¹² “Minimum Wages and Employment: A case study of the Fast-Food Industry in New Jersey and Pennsylvania”.

¹³ “Myth and Measurement, the New Economics of the Minimum Wage”.

paradigmanın kırılmasını sağladığını tespit ettiğimiz faktörler önce akademik, sonra sosyo-ekonomik bağlamları içerisinde kısaca değerlendirilecektir.

Akademik Alandaki Gelişmeler

Neoklasik İktisadın Emek Piyasası Teorisine Yöneltilen Temel Eleştirinin İsabetli Olması

Card ve Krueger'in yeni asgari ücret ekonomisi adını verdikleri eserlerinin bu derece etkili olmasının en önemli sebebi serbest piyasada arz ve talebin etkileşimiyle fiyat, miktar ve ücretlerin belirleneceğini temel ilke olarak kabul eden neoklasik iktisadın emek piyasası teorisine yönelttikleri eleştirinin isabetli olmasıdır. İsabetli eleştiri neoklasik iktisadın tam rekabetçi, serbest piyasacı hipotezlerinin gerçek hayatla olan bağının sorgulanması açısından olmazsa olmazdır. Fakat benzer eleştiriler daha önce Webb ve Lester tarafından da gündeme getirilmiştir ve bu yönüyle isabetli eleştiri neoklasik paradigma hâkimiyetinin kırılmasını tek başına açıklayamamaktadır.

Asgari Ücret Artışı ve İşsizlik Oranı Arasında İstatistiksel Bir İlişki Tespit Edilememesi

Asgari ücretin pratikteki uygulamalarıyla ilgili eldeki mevcut veriler neoklasik paradigmanın “asgari ücret yükselirse işsizlik yükselir veya istihdam azalır” tezlerini doğrulamamaktadır. Diğer ifadeyle, asgari ücretin çok önemli ölçüde arttığı (düştüğü) dönemlerde işsizlik oranları yükselmemiş (düşmemiştir), asgari ücret ile işsizlik oranı arasında istatistiksel bir ilişki tespit edilememiştir. ABD ve Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde 1945'ten sonra başlayan ve 1970'lerin bir bölümüne kadar süren fordist ekonomik form içerisinde ücretler ve asgari ücret önemli oranda artarken işsizlik sürekli düşmüş ya da sabit kalmıştır. 1945-1970'ler arasındaki dönemde asgari ücretin yanı sıra diğer birçok faktörün de istihdam ve işsizlik üzerinde etkili olduğunu belirtmek gerekir. Bu dönemde ücretler ve asgari ücret yükselirken işsizliğin sürekli düşüyor ve istihdamın artıyor olmasının temel sebebi fordist ekonomik formun doğasıyla ilişkilidir. Fordist ekonomik form kitlesel üretim ve kitlesel tüketim arasındaki dengenin olduğu, kitlesel üretim yapılırken düşük vasıflı işçilerin de kolaylıkla istihdam olanakları buldukları bir sistemdir. Yine bu dönemde sosyal refah devleti keynesyen bir anlayışla ekonomiye müdahil olarak piyasa ilişkilerini düzenleyip kapitalist ekonomilerde planlı ve istikrarlı büyümeyi sağlamıştır. Bu dönem süresince gelişmiş batı ekonomilerinde sağlanan bu yüksek oranlı ve istikrarlı büyüme de istihdam olanaklarının artmasına ve işsizlik oranlarının düşmesine sebep olmuştur.

Aynı durum 1990'lar ve 2000'ler için de geçerlidir. ABD'de sadece 1995-2001 arasında asgari ücret iki kat artarken işsizlik azalmaya devam etmiştir. Fakat asgari ücret artışları ile işsizlik oranı arasında istatistiksel bir ilişki, bir korelasyon

olmaması önemli bir veri olsa da ikisi arasında nedensel bir ilişki olmadığı anlamına gelmemektedir. Asgari ücret artışları işsizlik oranı artırmaz tezini ya da tersini doğrulamak için ampirik araştırmalar yapmak gerekmektedir. 1990'larda veri ve metot anlamındaki teknik gelişmeler daha güvenilir ampirik araştırmalar yapılmasını kolaylaştırmıştır.

Daha Kaliteli Verilerin, Daha Teknik ve Gelişmiş Araştırma Metotlarının Kullanılması

1980'lerde asgari ücretin %10'luk bir artışı, genç istihdamını yüzde bir ila üç oranında azaltır bulgusunun iktisat yazınında oluşturduğu konsensüsün çıkış noktası olan ampirik çalışmaların tamamına yakınında zaman serileri analizi yöntemi ve makro ekonomik veriler kullanılmıştır. Oysa 1990'larda yapılan çalışmalar bu yöntemin teknik olarak oldukça sorunlu olduğunu ortaya çıkarmıştır.¹⁴ 1990'larda mikro verilerin yaygınlaşması ve yeni araştırma tekniklerinin ortaya çıkmasıyla asgari ücret ekonomisinde zaman serileri analizi yöntemi çok daha az kullanılır hale gelmiştir.

Yeni asgari ücret ekonomisinde asgari ücretin etkilerini daha güvenilir bir şekilde ölçen panel veri analizi ve doğal gözlem analizi gibi araştırma teknikleri tercih edilmektedir (Eyraud ve Saget, 2005: 72). Lester gibi neoklasik paradigmanın hâkim tezlerinin dışına çıkanlara yöneltilen en temel eleştirilerden biri güvenilir ve bilimsel olmayan metotlar kullanmalarıydı (Prasch, 2007: 820). Oysa 1990'larda bizzat neoklasik paradigmayı oluşturan ampirik çalışmaların metotlarının güvenilir olmadığı tespit edilmiştir (Eyraud ve Saget, 2005: 69-70). Yeni asgari ücret ekonomisinde kullanılan metotlar (özellikle doğal gözlem analizi) bazı eleştirilere maruz kalsa da 1990'larda daha kaliteli verilerin, daha teknik ve gelişmiş araştırma metotlarının ortaya çıkması yapılan ampirik çalışma sayısını ve bu çalışmaların güvenilirliğini artırmıştır.

Yapılan Ampirik Çalışmaların Çoğunun Asgari Ücret Artışlarının İstihdamı Olumsuz Etkilemediğini Göstermesi

1990'larda ekonometrideki gelişmeler, araştırma yöntemlerinde, veri setlerinde gözlemlenen önemli teknik ilerlemeler ve asgari ücretle ilgili tartışmaların yeniden başlaması birçok ülkede asgari ücretin etkileriyle ilgili bir ampirik çalışma dalgası başlatmıştır. Gelişmiş ülkelerde asgari ücret literatürü birçok farklı konu¹⁵ üzerine yapılan çalışmalarla çeşitlense de asgari ücretin genç istihdamı üzerine olan etkileri en çok araştırılan konu başlığı olmaya devam etmiştir.

¹⁴ Birçok araştırmacı 1990'lar öncesinde bu metotla yapılan ampirik çalışmalarda içsellik (*endogeneity*), durağan olmama (*nonstationarity*), eşzamanlılık (*contemporaneity*) ve mevsimsellik (*seasonality*) sorunları olduğunu göstermişlerdir (Eyraud ve Saget, 2005: 69-70).

¹⁵ Asgari ücretin artan düşük ücretler, ücret eşitsizliği, gelir eşitsizliği, krizde olan sendikacılık gibi birçok farklı konu üzerine olan etkileri araştırılmaya başlanmıştır.

Card ve Kruger'in ses getiren çalışmalarından hemen sonra Avrupa kamuoyundaki asgari ücret tartışmalarını etkilemeyi amaçlayan bazı Avrupalı ekonomistler 1996'da ortak bir araştırma yayınlamıştır (Dolado vd., 1996). İngiltere, İspanya, Hollanda ve Fransa'daki asgari ücret uygulamalarının sonuçlarını inceleyen bu çalışmada, asgari ücretin potansiyel negatif istihdam etkisinin abartılı olduğu, neoklasik iktisat tezlerinin aksine asgari ücret artışlarının istihdamı azaltmadığı ortaya çıkarılmıştır. Örneğin Fransa'da 1970'lerdeki yüksek asgari ücret artışlarının istihdam oranı üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İngiltere'de de asgari ücretin istihdam üzerindeki olası etkileri çalışma ekonomisi literatüründe yoğun şekilde tartışılan konulardan biridir. Bu ülkede ücret konseyleri 1993'de tamamen yürürlükten kaldırılmış, 1999'da ise ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmiştir. Sözcüleri Machin ve Manning (1994) ücret konseyleri tarafından belirlenen asgari ücretlerin istihdam üzerinde negatif etkisi olmadığını saptamıştır. Bir diğer önemli çalışmada ise Dickens, Manning ve Machin (1999), asgari ücretlerin istihdam ve büyüme üzerinde olumsuz bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. 1999'da ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmesinin sonuçlarını inceleyen Metcalf (2007) benzer bulgulara ulaşmıştır.

ABD için ise Card ve Krueger (1994, 1995)'in yanı sıra Addison ve Blackburn (1999), Bahaskar ve To (1999), Dickens vd. (1999), Dube vd. (2010), Powers, (2010), Addison vd. (2011), Hirsch vd. (2015) ve diğer birçok araştırmacı asgari ücret artışlarının istihdamı azaltmadığını hatta bazı durumlarda artırdığını ortaya çıkarmıştır. 2007 yılına kadar yapılmış 64 ampirik araştırmanın sonuçlarını sentezleyen Doucouliagos ve Stanley (2009: 422), bu çalışmaların bulgularının da Card ve Krueger'in bulduğu sonuçlarla uyumlu olduğunu ve asgari ücret artışlarının istihdam üzerine olumsuz bir etkisi olmadığını göstermiştir.

Asgari ücret artışlarının istihdam üzerine olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna ulaşan bazı çalışmalar da söz konusudur (Neumark ve Wascher, 1992; Curie ve Fallick, 1996; Abowd vd. 2000). Fakat son dönemlerde yapılan ampirik çalışmaların çoğunluğunun hâkim neoklasik iktisat tezlerinin tersine asgari ücret ile istihdam arasında negatif bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşması, bu durumun teorik olarak da açıklaması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Geliştirilen-Güncellenen Alternatif Teorik Modellerin Etkisi

Neoklasik teoride, tam rekabet durumundaki istihdam piyasasında çalışanların ve işletmelerin piyasa hakkında tam bilgi sahibi olduğunu, bu şartlarda piyasada oluşan denge ücretinin veri kabul edildiğini ve işletmelerin bu denge ücretini etkileyemeyecek kadar çok sayıda olduğunu belirtmiştik. 1990'li yıllarda geliştirilen dinamik monopson modellerine göre ise piyasada hiçbir zaman tam rekabet yoktur (eksik rekabet koşulları vardır) ve işletmelerin her zaman piyasada oluşan ücret düzeyi üzerinde belli bir etkisi vardır (Manning, 2003: 327).

Pratikte çalışanların ve işletmelerin iş, emek, ücret piyasaları hakkında tam bilgi sahibi olması mümkün değildir. Manning (2010)'e göre kar maksimizasyonu

peşinde olan ya da karını daha da fazla artırmak isteyen bir işletme ücretleri işgücünün marjinal ürün değerinin altında belirleyebilmektedir. Çünkü işgücü piyasasında çok sayıda friksiyon vardır ve bir işveren ücretleri işgücünün marjinal ürün değerinin altında belirlese ya da ücretleri düşürse bile firmaya sunulan işgücü arzı hemen sifıra düşmemektedir. Bu durum işverenlere bir nevi monopson gücü sağlamaktadır. Manning (2010)'e göre bu eksik rekabet koşullarında yüksek bir asgari ücret veya asgari ücretin artışı her zaman istihdam azalışına yol açmamaktır, zira asgari ücretin varlığı istihdam piyasasında güçlü konumda bulunan işverenlerin ücretler üzerinde baskı oluşturmasını engellemektedir. Eksik rekabet ve monopolistik koşullarda asgari ücretin artışı üretimde ve firma düzeyinde istihdamı artırmaktadır (Card ve Krueger; 1995: 373-374).

Eksik rekabet koşullarında ücretler işverenler tarafından çalışanların marjinal verimliliğinin altında belirlenmektedir. Bu koşullarda çalışanların ücretlerinin yasal bir zorunluluk olarak asgari ücret uygulaması ile artması, denge ücret düzeyine yaklaşması veya bu seviyeyi geçmesi ile işgücüne katılım oranı ve çalışanların verimliliği de artacaktır. Diğer bir ifadeyle asgari ücretin işgücü arzı üzerine de etkisi vardır, asgari ücret artışı işgücüne katılımı artırabilir (Manning, 2003). Bu hipotez asgari ücret artışının istihdam üzerine negatif etkisi olmadığı, hatta pozitif etkisi olduğu sonucunu bulan birçok çalışma ile uyumludur (Dickens vd.,1999; Metcalf, 2007).

Etkin ücret hipotezleri de yüksek asgari ücretle çalışanların verimliliği arasında pozitif bir ilişki kurulmasına olanak vermektedir. Ücret arttıkça çalışanların beslenme kaliteleri, fiziksel ve zihinsel sağlıkları, çalışma gayretleri, işletmelerine olan bağlılığı artacak, işgücü devir hızı düşecektir. Tüm bunlar işgücünün verimliliğini, işletmenin toplam üretimini ve verimliliğini artıracaktır (Mankiw, 2009: 191-192).

Keynesyen iktisatçılar ise asgari ücret artışları ile toplam talep arasında pozitif bir ilişki kurmaktadır. Keynesyen iktisatçılar asgari ücret artışlarının çalışanların toplam tüketimini, dolayısıyla toplam talebini artıracığını, bu durumda işletmelerin artan üretimini, istihdamı da artıracığını ve bu sebeple asgari ücret ile istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ileri sürmektedirler (Card ve Krueger, 1995). Sonuç olarak geliştirilen ya da güncellenen alternatif modeller (özellikle dinamik monopson modeli) asgari ücret artışının istihdamı neden her zaman azaltmadığını göstermişlerdir.

Asgari Ücret Artışını Savunan Ekonomistler

Asgari ücret artışlarının istihdamı her zaman azaltmayacağı tezinin artık daha fazla kabullenilir olmasında asgari ücret politikasını savunan ekonomistlerin bunu birçok mecrada dile getirmesinin ve kamuoyunu bu yönde etkilemesinin de rolü vardır. Daha önce belirttiğimiz gibi Stigler, Friedman, Becker gibi Nobel ödüllü birçok liberal ekonomist yazılı ve görsel basında fazlaca yer alarak, asgari ücret aleyhine görüşlerini kamuoyuyla paylaşmış ve neoklasik paradigmanın yerleşmesinde etkili olmuştur. 2000'li yıllarda ise asgari ücret politikasını ve asgari ücret artışlarını

savunan birçok ekonomist aynı şekilde yazılı, görsel ve özellikle sosyal medyada fikirlerini paylaşmış, geniş kitlelere ulaşarak neoklasik paradigma hâkimiyetinin kırılmasında etkili olmuştur.

Örneğin, Amerikan Ekonomi Derneği (*American Economic Association-AEA*) 2006 yılında “Bazı eleştirenlerin belirttiğinin aksine asgari ücret artışları, istihdam üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi olmadan düşük gelir sahibi çalışanların ve ailelerinin yaşamlarını iyileştirebilir” şeklinde asgari ücret artışını savunan bir bildiri yayınlamıştır ve bu bildiriye 5’i Nobel ödüllü 650’den fazla ekonomist ve 6 eski AEA başkanı imza atmıştır (BIT, 2011: 75).

Yine 2014 yılında aralarında Arrow, Diamond, Maskin, Scheilling, Solow, Spence, Stiglitz gibi birçok Nobel ödüllü ekonomistin de bulunduğu 600’den fazla ekonomist asgari ücretin yükseltilmesi taraftarı olduklarını beyan eden bir başka bildiri yayınlamışlardır¹⁶ (epi.org, 2014). Bu ekonomistler asgari ücret artışlarını meşru ve mümkün kılan şartların oluştuğuna, hatta ekonomik ve sosyal şartların bunu gerektirdiğine vurgu yapmışlardır.

Mevcut Ekonomik ve Sosyal Şartlarda Asgari Ücret Uygulamasına Olan İhtiyacın Artması

Neoklasik paradigma hâkimiyetinin kırılmasında, asgari ücret yanlısı fikirlerin hâkim hale gelmesinde akademik alandaki gelişmelerin yanı sıra ekonomik, politik ve sosyal süreçlerdeki değişimler de oldukça etkili olmuştur. Bahsi geçen tüm bu süreçlerdeki temel değişim ise 1945’lerden bu yana uygulanan fordist politikaların¹⁷ 1970’lerin sonunda terk edilmesi ve 1980’lerde neoliberal politikalara geçilmesiyle yaşanmıştır.

1980’lerde uygulamaya geçirilen neoliberal politikalarla kapitalizmin yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Süreç içerisinde üretim, tüketim ve örgütlenme tarzları, devletin ekonomiyle olan ilişkisi, emek-sermaye güç dengesi yeniden tanımlanmış ve kapsamlı bir biçimde değiştirilmiştir. Dünyanın hemen her ülkesinde mal ve hizmet ticareti, yatırımlar, bankacılık sistemi ve sermaye piyasası serbestleştirilmiş; özelleştirmeler, deregülasyonlar ve istihdam piyasası reformları yapılmış; işçi haklarının yasal zemini ve sendikal alan daraltılmış; sosyal güvenlik harcamaları kısılmıştır (Keyder, 2011). Bu politikaları uygulayan hemen her ülkede ücretler baskılanmış ve asgari ücret seviyesi reel anlamda sabit kalmış ya da azalmıştır (Aslan, 2013: 212).

¹⁶ 2014 yılında yayınlanan bu bildiriye *Economic Policy Institute*, epi.org internet sitesinden erişmek mümkündür.

¹⁷ Geniş tanımla ifade edilirse fordizm ekonomik ve sosyal bir uzlaşma şeklidir. Yüksek ücretler, verimlilik, tüketim ve ekonomide üretkenlik artışına dayalı, devletin keynesyen bir perspektifle ekonomiye güçlü bir şekilde müdahil olduğu, çalışma hayatını, gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik politikaların uygulandığı bu üretim ve tüketim düzeni refah devleti modeli olarak da adlandırılmaktadır (Keyder, 2011).

2000'li yıllara gelindiğinde ise istatistikler, tekrarlayan ekonomik ve finansal krizler, spekülâtif finansın ve çokuluslu şirketlerin artan etkisine eşlik eden neoliberal politikaların ekonomik ve sosyal bilançosunun negatif olduğunu göstermiştir. Genel anlamda ücret ve gelir eşitsizliği, yoksulluk, düşük ücretli çalışan sayısı artmış, işgücü piyasasında düzensiz istihdam biçimleri, esnekleştirme, sendikasılaştırma yaygınlaşmış ve toplu pazarlık sistemi etkisiz hale gelmiştir.

Bu şartlarda, bütçe sorunlarına neden olmayan, uygulamaya konulması oldukça kolay bir ekonomi ve sosyal politika aracı olarak asgari ücrete olan ihtiyaç ve ilgi hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde artmıştır. Artan bu ihtiyaç iki şekilde kendini göstermiştir. İlk olarak 2000'lerin başında genel anlamda yasal olarak uygulamasının olduğu hemen tüm ülkelerde asgari ücretin seviyesi önemli oranda artmıştır: 2001 ve 2007 yılları arası dönemde asgari ücretin reel anlamda yıllık artışı gelişmiş ülkelerde %3,8 gelişmekte olan ülkelerde ise %6,5 olmuştur (BIT, 2009: 38). İkinci olarak ise asgari ücret politikası olmayan birçok ülke asgari ücret uygulamasına geçmiştir. 1990'ların başında Çek Cumhuriyeti, Estonya, İsrail, Polonya, Slovakya, Slovenya gibi ülkeler, 1999 yılında İngiltere, 2000 yılında İrlanda, son olarak da 2015 yılında Almanya yasal ulusal asgari ücret uygulamasını başlatmışlardır.

Birçok gelişmekte olan ülkede de asgari ücret uygulamasına geçilmiş ya da mevcut asgari ücret politikası aktif hale getirilerek asgari ücret seviyesi önemli ölçüde artırılmıştır. Çin 1994 yılında asgari ücret uygulamasını başlatmış, Güney Afrika Cumhuriyeti 1997 yılında sektörel asgari ücret sistemi kurmuş, Malezya 2013 yılında ulusal asgari ücret uygulamasına geçmiş, Malezya'yı 2015 yılında Myanmar ve Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti izlemiştir.

Fakat her ülkenin kendine has kurumsal yapısı, istihdam piyasası ve sosyal koruma sistemi özelliklerinin belirlediği ölçüde neoliberal politikaların ortaya çıkardığı genel tablonun yansımaları sonuçları itibarıyla farklılıklar gösterebilmektedir. Bu sebeple, genel olarak 2000'li yıllarda önemi artan bir politika olan asgari ücrete yüklenen misyon ve bu politikadan beklenen etki ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir.

Düşük ücretlerin yaygınlaşması, sendikacılığın ve toplu pazarlık sisteminin zayıflayarak işçileri koruyamaz ve ücret seviyelerini belirleyemez hale gelmesi nedeniyle kimi ülkelerde bir gereklilik olarak asgari ücret politikası daha fazla kullanılmıştır. Bazı ülkelerde ise asgari ücret artışlarıyla daha iyi bir gelir ve ücret dağılımı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu hedeflerin yanı sıra yoksulluğu azaltmak, çalışanların satın alma gücünü ve iç talebi artırmak için de son yıllarda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Örneğin ABD'de asgari ücretin 2000'li yıllarda önemli ölçüde artırılması¹⁸ sosyal adalet ölçütlerini entegre ederek eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan bir politika

¹⁸ Reel asgari ücret seviyesi 2011 yılı sonrasında büyük oranda sabit kalsa da 2006-2010 arasında federal asgari ücret reel anlamda yüzde 30 artırılmıştır.

seçimi olmuştur. İngiltere’de geleneksel olarak devlet müdahalesinden uzak olan toplu pazarlık sisteminin zayıflaması, toplu sözleşme kapsamında olmayan işçi sayısının her geçen yıl artması ve ücret eşitsizliğinin artması 1999’da ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmesine sebep olmuştur. Aynı sebeplerle İrlanda’da 2000 yılında asgari ücret uygulamasına geçilmiştir. 1999’da İngiltere’de ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmesinin sonuçlarını inceleyen Metcalf (2007) ücretlerin istihdam ve büyüme üzerinde olumsuz bir etkisinin bulunmadığını ortaya çıkarmıştır.¹⁹

Çin’de 2004 yılında yüksek büyümeden yeterince pay alamayan işçilerin satın alma gücünü artırmak, bir orta sınıf yaratıp iç talebi artırmak ve artan eşitsizlikleri azaltmak için asgari ücret sisteminde büyük bir reform yapılmış ve şehirlere göre belirlenen asgari ücret seviyeleri çok önemli oranda artırılmıştır. Brezilya’da eşitsizlikleri ve yoksulluğu azaltmak için 2000-2010 arasında asgari ücret reel anlamda iki katına çıkarılmıştır. Saboia (2009: 587) bu ülkede 2001-2005 yılları arasında gelir dağılımındaki iyileşmenin yüzde 43’ünün asgari ücretin artışından kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır.

Almanya’da toplu pazarlık sisteminin özerkliği anayasa ile güvence altında olmasına rağmen, sendikacılığın ve toplu pazarlık sisteminin zayıflaması neticesinde işçilerin ücretlerin düşmesine karşı hiçbir koruması kalmamıştır. Bu durumda ücret eşitsizliğinin, düşük ücretli çalışan sayısının, çalışanların fakirliğinin artması nedeniyle Almanya’da da 2015 yılında ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmiştir. Almanya’da ulusal asgari ücret uygulamasına geçilmesini değerlendirmek için yapılan çalışmalar, ilk sonuçların olumlu olduğunu ortaya çıkarmıştır (ILO, 2016: 25).

Son zamanlarda yapılan diğer kapsamlı çalışmalar aktif bir asgari ücret politikası izleyen çeşitli ülkelerde de sonuçların olumlu olduğu işaret etmektedir. Bu çalışmalar asgari ücret artışlarının düşük ücretli çalışanların ücretlerini yükselttiği gibi istihdam üzerine de olumsuz bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmaktadır. İngiltere’deki asgari ücret artışlarının sonuçlarını inceleyen Düşük Ücret Komisyonu’nun (*Low Pay Commission*) bulduğu sonuçlar da bu yöndedir (ILO, 2016: 25). Daha önce de belirttiğimiz gibi, ABD’de 2007 yılına kadar yapılmış 64 ampirik araştırma asgari ücret artışlarının istihdam üzerine olumsuz bir etkisi olmadığını göstermiştir (Doucouliagos ve Stanley; 2009: 422). Son olarak Dünya Bankası tarafından yapılan bir araştırma, mevcut tüm literatürü incelendikten sonra asgari ücret artışlarının istihdam üzerindeki etkilerinin genellikle küçük ya da önemsiz (ve bazı durumlarda olumlu) olduğu sonucuna varmıştır (Kuddo, Robalino ve Weber, 2015: 11).

Sonuç itibariyle, özellikle neoliberal politikalar sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal süreçlerdeki değişim ve tablo, ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte asgari ücret politikasına olan ihtiyacı artırmıştır. Bu ihtiyaç sonucunda asgari ücret pratikte önemi her geçen gün artan bir politika aracı haline

¹⁹ İngiltere’de 2000-2016 yılları arasında asgari ücret reel anlamda iki kat artıp 2017 yılında en yüksek seviyesine çıkarken, işsizlik 1970’li yıllardan bu yana en düşük seviyesindedir.

gelmiştir ve birçok ülkede etkili ve aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Uygulamada birçok ülkede olumlu sonuçlar alınması bahsettiğimiz diğer gelişmelerle birlikte (akademik alan gibi) asgari ücret yanlısı fikirlerin kabul görmesinde ve neoklasik paradigma hâkimiyetinin kırılmasında oldukça etkili olmuştur. Bu sonuçlar ışığında bir sonraki ve son bölümde Türkiye'deki durum incelenecektir.

Türkiye'de Asgari Ücret Tartışmaları ve Neoklasik İktisat Paradigmasının Hâkimiyeti

Asgari ücretle ilgili tartışmaların ve asgari ücretin bir ekonomideki yerinin, öneminin ve etkilerinin akademik, ekonomik, politik ve sosyal süreçler içerisinde şekillendiğini belirtmiştik. Türkiye'de tüm bu süreçler, doğal olarak, incelediğimiz gelişmiş ülkelerdekilerden farklıdır. Türkiye bu ülkelerden sosyo-ekonomik durumu, akademik alanı, işgücü piyasası organizasyonu, endüstriyel ilişkilerin ve sosyal diyalogun niteliği yönleriyle ayrılmaktadır. Türkiye'de asgari ücret uygulamasının tüm bu yönleriyle değerlendirilmesi ve tarihsel, teorik ve ampirik çalışmalar bağlamında tartışılması, bu makalenin kapsamını aşacağından başka çalışmanın konusu olacaktır. Bu son bölümde, ilk iki bölümde ortaya koyduğumuz genel çerçeveye uygun olarak Türkiye'de süregelen neoklasik paradigmanın hâkimiyeti asgari ücret tartışmaları bağlamında değerlendirilecek ve asgari ücret politikasının ne derece etkin olduğu tartışılacaktır.

Türkiye'de Asgari Ücret Tartışmaları

Öncelikle uygulanan neoliberal politikaların sonuçları yönünden Türkiye'yi yukarıda bahsi geçen aktif asgari ücret politikası uygulanan ülkelerle karşılaştırdığımızda önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin gelişmiş ülkelerde uygulanan neoliberal politikalar sonucunda genel olarak sendikalaşma oranları düşse de çalışanları koruyan toplu iş sözleşmeleri veya gelişmiş sosyal diyalog mekanizmaları ya da etkin sosyal koruma sistemleri uygulamaları bulunmaktadır. Asgari ücret politikası tüm bu uygulamalara ve mekanizmalara eşlik etmektedir.

Diğer bir ifadeyle, bu ülkelerde sendikalaşma oranları düşse de yasal asgari ücret olsun veya olmasın, ulusal ve sektörel ölçekli toplu sözleşmeler ve yaygın teşmil mekanizmaları yoluyla toplu iş sözleşmeleri (TİS) sendikasız işçileri de kapsamakta ve korumaktadır. AB üyesi ülkelerde sendikalaşma oranları farklılık gösterse de çalışanların %62'si toplu iş sözleşmesi kapsamındadır (Fulton, 2013). Örneğin Fransa'da sendikalaşma oranı 2010'da sadece %8 iken TİS kapsama oranı %93'tür. Bu oran İtalya'da %80, Hollanda'da %81'dir. Bu gibi ülkelerde ya da İsveç, Norveç, Finlandiya gibi sosyal diyalogun oldukça gelişmiş olduğu ülkelerde pratikte asgari ücret uygulamasına olan ihtiyaç doğal olarak daha azdır.

Gelişmiş ülkelerden farklı olarak Türkiye'de neoliberal politikaların çalışma hayatında, sendikacılıkta, toplu pazarlık sisteminde yol açtığı değişim çok daha kapsamlıdır. Türkiye'de kurumsallaşan neoliberal politikalar görece geç gelişen

endüstriyel ilişkiler sisteminin tamamının niteliğini değiştirmiş ve kolektif mekanizmaların etkisi (sendikacılık, toplu pazarlık) büyük ölçüde azalmıştır. OECD verilerine göre Türkiye’de sendikalaşma oranı 1980 yılında %40’tan 2016 yılında %6,3’e gerilemiştir. Aynı şekilde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki çalışan sayısı da büyük oranda azalmıştır. 1987’de ücretlilerin %29’u toplu iş sözleşmesi kapsamında iken 2015 yılında bu oran %6,7’ye gerilemiştir. Endüstriyel ilişkiler çalışanlar aleyhine değiştiççe (sendikacılık, toplu pazarlık ve grev gibi kolektif mekanizmaların etkisi azaldıkça), asgari ücretin istihdam piyasasında önemi ve asgari ücrete olan ihtiyaç artmaktadır. Bu koşullar altında asgari ücret nitel ve nicel bir dönüşüm geçirmiştir ve bütün ekonomi için ücretlerin en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur.

Dolayısıyla bu karşılaştırma Türkiye asgari ücretiyle ilgili bir paradoksal bir duruma işaret etmektedir. Uygulanan neoliberal politikalar sonucu Türkiye’nin değişen ekonomik, politik ve sosyal süreçlerinde asgari ücrete olan ihtiyaç, asgari ücretin istihdam piyasasındaki işlevi ve sosyal politika anlamında potansiyeli gelişmiş ülkelerdekinden çok daha fazladır. Fakat asgari ücret 1980 sonrasında uygulanan neoliberal politikalar ve IMF gözetiminde hayata geçirilen ekonomik istikrar tedbirleri kapsamında hükümetlerin enflasyonla mücadele aracı haline dönüşmüştür ve etkin kullanılmamaktadır. 1980’ler boyunca reel anlamda önemli ölçüde değer kaybederken, kimi istisnai yıllar hariç (1991, 1992, 1999, 2004 ve 2016 gibi) artış miktarı genellikle fiili enflasyon oranıyla veya enflasyon hedefiyle uyumlu olmuştur.

DİSK, Türk-İş gibi işçi sendikaları konfederasyonları yaptıkları araştırmalarla asgari ücret artışlarının milli gelir artışının, ülke ekonomisinin büyümesinin gerisinde kaldığını, asgari ücret artışı kararları alınırken işçilerin geçim düzeyinin ihmal edildiğini göstermektedir. TÜİK, Asgari Ücret Tespit Komisyonu’na her yıl bir işçinin asgari geçim maliyeti (gıda ve gıda dışı harcamaları dikkate alarak) tutarını hesaplayıp sunmaktadır. DİSK ve Türk-İş araştırmaları Asgari Ücret Tespit Komisyonu’nun belirlediği asgari ücret seviyesinin TÜİK’in yayınladığı minimum yaşam miktarlarının da altında kaldığını göstermektedir. Örneğin 2018 yılı için TÜİK tarafından hesaplanan ve komisyona sunulan bir işçinin aylık asgari geçim tutarı 1893 TL iken, komisyon 2018 yılı için geçerli olacak net aylık asgari ücreti 1603 TL olarak belirlemiştir ve bu rakam TÜİK tarafından önerilen rakamın 290 TL altındadır.

DİSK araştırma dairesinin (DİSK-AR) 2014 yılında yayınladığı asgari ücret raporu 1978-2014 yılları arasında ülke ekonomisinin reel olarak 3,9 kat, kişi başına düşen milli gelirin 2,4 kat büyüdüğünü fakat asgari ücretin aynı dönemde sadece %12 arttığını, dolayısıyla asgari ücretli çalışanların ülkenin büyümesinden yeterli payı alamadığını göstermektedir. 1980-2015 arası dönemde reel asgari ücret ile reel GSYİH’nın gelişimi arasındaki ilişkiyi araştıran bir başka çalışma ise bu dönemde yıllık ortalama artışın reel asgari ücrette %3,9, reel GSYİH’da ise %4,2 olduğunu göstermektedir (Koç, 2016: 1404).

Bu durumun ortaya çıkmasında, özellikle 1980 sonrası neoliberal anlayış ya da ideolojinin ekonomide egemen hale gelmesinin, akademik alanda ise neoklasik paradigmanın hâkimiyetinin devam etmesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de Neoklasik İktisat Paradigmasının Süregelen Hâkimiyeti

Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları ile benimsenen ve neoliberal bir perspektifle uygulamaya konulan yeni bir ekonomik düzen söz konusudur ve bu yeni ekonomik düzen kuşkusuz “iş” ile ilintili tüm yasal mevzuat ve bu mevzuatın uygulamalarını etkilemiştir. İşçi haklarının, sosyal hakların ve kurumların ekonomik büyüme önünde en önemli engel olduğu mesajı düzenli biçimde topluma verilmiş, uygulamalar ve yasal değişiklikler buna göre yapılmıştır (Kutal, 2005: 12-13). Türkiye’de asgari ücretle ilgili verilen mesaj ise tüm bu çerçeveye uyumlu bir şekilde neoklasik iktisat tezleri olmuştur. Asgari ücret artışlarının istihdamı azaltacağı ya da kayıt dışı istihdamı artıracığı öngörülerini yaygın bir kanı haline gelmiştir. Bu öngörülerin hâkim olmasında ise akademisyenlerin, politikacıların, medyanın, işveren kuruluşlarının ve uluslararası kuruluşların etkisi vardır.

Türkiye’de mevcut iktisat eğitimine neoklasik iktisat öğretisi egemendir. Ağırlıklı olarak bu iktisat ekolü öğretilmekte, neoklasik-keynesyen sentez haricindeki diğer iktisat ekollerine pek fazla yer verilmemektedir. Çalışma ekonomisi ve asgari ücret konusu için de bu durum geçerlidir. Çoğu iktisat öğrencisi sadece neoklasik iktisat öğretisini, dolayısıyla bu öğretinin istihdam piyasası ve asgari ücretle ilgili varsayımları ve öngörülerini öğrenerek mezun olmaktadır. İktisat eğitimi veren kurumlarda müfredatta olan hemen tüm ders kitaplarında neoklasik iktisat öğretilerine yöneltilen temel eleştirilerin ya hiç yer almadığını ya da bu eleştirilere kısmen değinildiğini tespit etmek mümkündür.

Yazılı medyanın da neoklasik iktisadın asgari ücretle ilgili tezlerinin yaygın kanı haline gelmesinde önemli bir etkisi vardır. Asgari ücretin 1 Ocak 2016 itibariyle net bin TL’den 1300 TL’ye yükselmesi nedeniyle bu artışın bir ay öncesi ve sonrası dönemde (1 Aralık 2015-31 Ocak 2016 arası) yapılan analiz haberler bu duruma örnek teşkil edebilir. İnternet ortamında medya kuruluşlarınca yayınlanan incelediğimiz ilk 100 analiz haberin 81’inde asgari ücret artışının Türkiye’nin ihracatını olumsuz etkileyeceği, istihdam kayıplarına neden olacağı, işsizliği artıracığı, kayıt dışılığı büyüteceği ve maliyet artışı yüzünden enflasyonu yükselteceği öne sürülmüştür. Diğer haberlerde ise asgari ücretin olumsuz etkileri yanında bazı olumlu etkileri de olacağı ifade edilmiştir. Genel olarak asgari ücrette yaklaşık %30’luk bir artışın işgücü maliyetine önemli yük getireceği, işverenlerin bu yükü kaldıramayacağı, işten çıkarmaların ve iflasların olacağı iddia edilmiştir. Buna karşılık sadece birkaç haberde Türkiye’deki şirketlerin kâr oranları açısından Avrupa ülkeleri arasında en ön sırada olduğundan, aslında asgari ücretin milli gelir artışından pay alamadığından, alsaydı asgari ücretin çok daha yüksek bir seviyede olması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Başta asgari ücret tespit komisyonunun 2016 yılındaki asgari ücret artış kararına muhalif kalan komisyon üyesi Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) olmak üzere, turizm, hazır giyim, tekstil ve perakende gibi sektörlerin işveren temsilcileri asgari ücret artış yükünün büyük kısmının işletmelerin üzerine bırakılmasının, birçok alandaki ekonomik dengeyi olumsuz yönde etkileyeceğini savunmuşlardır. İşveren temsilcileri asgari ücret artışının maliyetini devletle paylaşmayı önermişlerdir ve bu talepleri kabul edilmiştir. Çıkarılan yasayla işçi başına 100 TL destekten işçi sayısı sınırlaması olmaksızın tüm özel sektör işyerlerinin yararlanması sağlanmıştır.

Aslında işveren temsilcilerinin özellikle TİSK'in bu konudaki tavrı ve medyada yapılan haberler sadece 2016 yılındaki artışla sınırlı değildir. Asgari ücret komisyonunun son 30 yılda oyçokluğuyla aldığı kararları incelendiğinde, birkaç yıl dışında, TİSK'in her seferinde yukarıda bahsettiğimiz gerekçelerle, asgari ücret artışının enflasyon oranıyla ya da hedefiyle uyumlu olmasını istediği, dolayısıyla asgari ücretin reel anlamda artmasına karşı çıktığı gözlemlenebilir. TİSK kurumsal olarak 1970'li yıllardan 2010'lara kadar asgari ücretin bölgesel ve sektörel olması gerektiğini savunurken, Türkiye'de işsizliğin ortadan kaldırılması ve insanların daha mutlu olabilmeleri için "asgari ücret uygulamasının tamamen kaldırılmasını" önerdiği dönemler de bulunmaktadır. Asgari ücret tespit komisyonunun aldığı asgari ücret artış kararları özellikle IMF'yle stand-by anlaşmalarının yapıldığı ve yürütüldüğü dönemlerde TİSK'in de talep ettiği gibi enflasyon hedefleriyle uyumlu bir artış seviyesi olarak belirlenmiştir.

Son olarak, Türkiye'deki aktörler dışında IMF, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası kuruluşlar da benzer neoklasik iktisat paradigması tezlerinden yola çıkarak Türkiye'ye asgari ücret politikasıyla ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır. Bazı IMF yetkilileri Türkiye'deki asgari ücretin çok yüksek olduğu yönünde açıklamalarda bulunurken, OECD tarafından Türkiye ile ilgili iki yılda bir yayınlanan tüm ekonomik raporlarda da Türkiye'de asgari ücret düzeyinin yüksek olduğu ve asgari ücret artışlarının kayıt dışı istihdamı artırdığı ifade edilmektedir (OECD; 2008, 2010, 2012, 2014). OECD Türkiye ile ilgili bir diğer ekonomik raporunda istihdamı başarılı bir şekilde canlandıracağı gerekçesiyle bölgesel asgari ücret uygulamasına geçilmesini tavsiye etmektedir (OECD, 2014).

Sonuç

Neoklasik iktisat bir asırdan fazla bir süredir iktisat disiplininde hâkim olan iktisat öğretisidir. Bu hâkimiyetin asgari ücret konusundaki varlığı da XX. yüzyılın ilk yıllarına dayanmaktadır. Tarihsel süreçte neoklasik iktisat öğretisi asgari ücret alanında konu ilgili öngörülerini, varsayımları, metotları, bilimsellik iddiasıyla ve tüm bunların sorgulanmasına gösterilen şiddetli tepkilerle 1980'li yıllarda artık sorgulanamaz bir paradigma haline gelmiştir.

1980'li yıllar boyunca, akademik alanda 'asgari ücret artışı istihdamı azaltır' şeklinde özetlenebilecek neoklasik iktisat paradigması tezleri etrafında kesin bir uzlaşma ortaya çıkmıştır. Neoklasik paradigma Card ve Krueger'in 1990'lı yıllardaki çalışmalarından sonra sorgulanmaya başlanmıştır. Yazarların çalışmalarından sonra yeni asgari ücret ekonomisinin ortaya çıkışı (alternatif teorik modeller, yeni veriler ve araştırma metodlarıyla yapılan ampirik çalışmalar), elde edilen olumlu bulgular ve bu doğrultuda birçok ekonomistin taraf olması neoklasik iktisat öğretisinin hâkimiyetini kırmış, 1980'lerde var olan uzlaşmayı sona erdirmiştir.

Öte yandan neoklasik paradigmanın hâkimiyetinin kırılmasında ve asgari ücret yanlısı fikirlerin hâkim hale gelmesinde akademik alandaki gelişmelerin yanı sıra ekonomik, politik ve sosyal süreçlerdeki değişimler de oldukça etkili olmuştur. 1980'lerde neoliberal politikalara geçilmesiyle ücret ve gelir eşitsizliklerinin, düşük ücretli ve yoksul çalışan sayısının artması, sendikalaşma oranlarının ve toplu iş sözleşmelerinin kapsamalarının azalması karşısında birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede asgari ücret uygulamasına geçilmiş ya da mevcut asgari ücret politikası aktif hale getirilmiştir.

Ortaya çıkan bulguların Türkiye asgari ücret uygulaması ile karşılaştırılması ise ortaya önemli farklılıklar ve hatta paradokslar çıkarmaktadır. Aslında neoliberal politikaları uygulayan hemen tüm ülkelerde iktisadi, siyasal, toplumsal süreçler değişmiştir ve Türkiye bu anlamda istisna değildir. Fakat gelişmiş ülkelerden farklı olarak Türkiye'de neoliberal politikaların çalışma hayatında, sendikacılıkta, toplu pazarlık sisteminde yol açtığı değişim çok daha kapsamlıdır. Gelişmiş ülkelerde 1980'lerden bu yana genel olarak sendikalaşma oranları düşse de çalışanları koruyan toplu iş sözleşmeleri (TİS), gelişmiş sosyal diyalog mekanizmaları ya da görece etkin sosyal koruma sistemleri uygulamaları söz konusudur, asgari ücret politikası tüm bu uygulamalara ve mekanizmalara eşlik etmektedir. Oysa Türkiye'de kurumsallaşan neoliberal politikalar endüstriyel ilişkiler sisteminin tamamının niteliğini değiştirmiş ve tüm kolektif mekanizmaların (sendikacılık, toplu pazarlık sistemi) etkisi azalmıştır. TİS kapsamı dışında kalanların oranı %93'leri bulmaktadır. Bu koşullar altında asgari ücret nitel ve nitel bir dönüşüm geçirmiştir ve bütün ekonomi için ücretlerin en önemli belirleyicilerinden olmuştur.

Ücret seviyelerinin oluşmasında oldukça büyük bir etkisi olan asgari ücret milyonlarca çalışanı ve ailesini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir ve sosyal politika anlamında da asgari ücretin önemli bir potansiyeli söz konusudur. Fakat bu yönü ihmal edilmektedir. Hükümetlerin enflasyonla mücadele aracı haline dönüşen asgari ücret politikası etkin kullanılmamaktadır. Asgari ücret artışlarının milli gelir artışının, ülke ekonomisinin büyümesinin gerisinde kalması bir yana Asgari Ücret Tespit Komisyonunun belirlediği asgari ücret seviyeleri TÜİK'in önerdiği minimum yaşam miktarlarının da altında kalmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, özellikle 1980 sonrası neoliberal anlayış ya da ideolojinin ekonomide egemen hale gelmesinin, akademik alanda ise neoklasik paradigma hâkimiyetinin devam etmesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de mevcut iktisat eğitiminde tamamen egemen olan neoklasik iktisat öğretisi ile birlikte alternatif iktisat ekollerine, neoklasik iktisat öğretilerine yöneltilen temel eleştirilere, bu öğretinin istihdam piyasası ve asgari ücretle ilgili varsayımları ve öngörülerini dışındaki görüşlere de yer verilmelidir. Birçok ülkede olduğu gibi neoklasik paradigmanın sorgulanması, en azından yaygın bir kanı haline gelen asgari ücret artışlarının istihdamı azaltacağı ya da kayıt dışı istihdamı artıracağı fikrinin değişmesi asgari ücret politikasının daha etkin kullanılmasına imkân sağlayabilir. Bu değişikliğin sağlanması için öncelikle ülkenin mevcut ekonomik, politik ve sosyal süreçlerinde asgari ücrete olan ihtiyaç, asgari ücretin istihdam piyasasındaki işlevi ve sosyal politika anlamında potansiyeli yapılacak çalışmalarla ortaya konulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abowd, J.M., Kramarz, F. and Margolis, D.N. (2000) “Minimum wages and employment in France and the United States”, **NBER Chapters, in: Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries**, National Bureau of Economic Research, 427-472.
- Addison, J., McKinley, T. and Blackburn, L. (1999) “Minimum wages and poverty”, **Industrial and Labor Relations Review**, 52(3), 393-409.
- Addison, J.T., Blackburn, M. and Cotti, C.D. (2011) “Minimum Wage Increases in a Soft U.S. Economy”, **Reihe Okonomie Economics Series**, 273, 1-40.
- Aslan G. (2013) **Salaire minimum en Turquie: Impacts sur les inégalités, la pauvreté et l’emploi**, Thèse, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne.
- Aslan G. ve Kirat D. (2015) “Impact du salaire minimum sur l’emploi dans les pays en développement: cas de la Turquie”, **Revue Travail et Emploi**, n°142, 41-54.
- Bahaskar, V. and To, T. (1999) “Minimum wages for Ronald McDonald monopsonies: A theory of monopsonistic competition”, **The Economic Journal**, 109, 190-203.
- BIT (2009) Rapport mondial sur les salaires 2008-09, Salaire minimum et négociation collective: vers une politique salariale cohérente, **BIT (Bureau international du Travail)**, Genève.
- BIT (2011) Rapport mondial sur les salaires 2010/2011: Politiques salariales en temps de crise, **BIT (Bureau international du Travail)**, Genève.
- Bontrup, H-J. (2011) “Zur grössten Finanz- und Wirtschaftskrise seit achtzig Jahren, Ein kritischer Rück- und Ausblick mit Alternativen”, Hrsg. DGB-Beiziek Niedersachsen-Bremen-Sachsen-Anhalt **Abteilung Wirtschaft-Umwelt-Europa**, Hannover
- Brown, C., Gilroy, C. and Kohen, A. (1982) “The Effect of Minimum Wage on Employment and Unemployment”, **Journal of Economic Literature**, 20(2), June, 487-528.
- Card, D. and Krueger A.B. (1994) “Minimum Wages and Employment: A case study of the Fast-Food Industry in New Jersey and Pennsylvania”, **American Economic Review**, 84: 772-84.
- Card, D. and Krueger, A.B. (1995) **Myth and Measurement: The New Economics of the Minimum Wage**, Princeton University Press.
- Clark J.B. (1913) “The Minimum Wage”, **The Atlantic Monthly**, September, 289-291.
- Currie, J., Fallick, B. (1996) “The Minimum Wage and the Employment of Youth: Evidence from the NLSY”, **Journal of Human Resources**, 31(2), 404-428.
- Dickens, R., Machin, S. and Manning, A. (1999) “The Effects of Minimum Wages on Employment: Theory and Evidence from Britain”, **Journal of Labor Economics**, 17, 1-22.

- Dolado, J., Kramarz, F., Machin, S., Manning, A., Margolis, D. and Tuelings, C. (1995) “The Economic Impact of Minimum Wages in Europe”, **Economic Policy**, 23, 317-72.
- Doucouliağos, H. and Stanley, T.D. (2009) “Publication Selection Bias in Minimum-Wage Research? A Meta-Regression Analysis”, **British Journal of Industrial Relations**, 47(2), 406-428.
- Dube, A., Lester, T.W. and Reich, M. (2010) “Minimum Wage Effects Across State Borders: Estimates Using Contiguous Counties”, **Review of Economics and Statistics**, 92(4), 945-964.
- EPI-Economic Policy Institute, (2014) “Over 600 Economists Sign Letter In Support of \$10.10 Minimum Wage”, Economist Statement on the Federal Minimum Wage, <http://www.epi.org/minimum-wage-statement/>, (11.09.2018).
- Eyraud, F. ve Saget, C. (2005), **L'essentiel sur les salaires minimums dans le monde**, La documentation Française, OIT.
- Fulton, L. (2013) “La représentation des travailleurs en Europe”. Labour Research Department et ETUI. Réalisé avec l'aide du Réseau SEEurope, publication en ligne, disponible sur : <http://fr.worker-participation.eu/Systemes-nationaux>
- Gautié, J. (2015) “D'un siècle à l'autre, salaire minimum, science économique et débat public aux États-Unis, en France et au Royaume-Uni (1890-2015)” **Document de travail (Docweb)**, n° 1518, 1-48.
- Harvey, D. (2014) **Brève histoire du néolibéralisme**, Les Prairies Ordinaires, Paris.
- Harvey, D. (2015) Neoliberalizmin Kısa Tarihi, (çev. Aylin Önocak), İstanbul: Sel Yayınları.
- Herrera, R. (2010) **Un autre capitalisme n'est pas possible**, Éditions Syllepse, Paris.
- Hirsch, B.T., Kaufman, B.E. and Zelenska, T. (2015) “Minimum Wage Channels of Adjustment”, **Industrial Relations**, 54 (2), 199-239.
- ILO (2016) Global wage Report 2016/2017: Wage inequality in the workplace, **ILO (International Labour Organization)**, Genève.
- Keen, S. (2009) “Neoclassical Economics: Mad, Bad and Dangerous to Know”, **Real-World Economics Review**, vol.49, part I, 2-8.
- Keyder, Ç. (2011) “Toplumsal ve Ekonomik Boyutlarıyla Dünyada Değişim”, <http://arsivde.blogspot.com.tr/2011/08/caglar-keyder-toplumsal-ve-ekonomik.html>, (17.05.2016).
- Koç, A. (2016) “Türkiye’de 1980 Sonrasının Politik İktisadı Bağlamında Asgari Ücret Analizi” **Çalışma ve Toplum**, 2016/3, 1387-1408.
- Kuddo, A.; Robalino, D.; Weber, M. (2015) “Balancing regulations to promote jobs: From employment contracts to unemployment benefits” (Washington, DC, World Bank Group).

- Kutal, M. (2005) “Türk Sendikacılığını Çevreleyen Olumsuz Koşullar, Özellikler ve Yeni Bir Yapılanma İhtiyacı”, **Çalışma ve Toplum**, 5 (2), 11-26.
- Lester, R.A. (1946) “Shortcomings of Marginal Analysis for Wage-Employment Problems”, **American Economic Review**, 36(1), March, 63-82.
- Lester, R.A. (1947) “Marginalism, Minimum Wages and the Labor Markets”, **American Economic Review**, 37(1), March, 135-148.
- Leonard, T.C. (2000) "The Very Idea of Applying Economics: The Modern Minimum-Wage Controversy and Its Antecedents", **History of Political Economy**, 32(5), 117-1
- Machin, S. and Manning, A. (1994) “The Effects of Minimum Wage on Wage Dispersion and Employment: Evidence from the U.K Wage Councils”, **Industrial and Labor Relations Review**, vol.47, 319-329.
- Mankiw, G. (2009) Makroekonomi, (Ed. ve çev. Ö. F. Çolak), Efil, Ankara.
- Manning, A. (2003) **Monopsony in Motion: Imperfect Competition in Labor Markets**, Princeton University Press, Princeton.
- Manning, A. (2010) “Imperfect competition in the labour market”, **document de réflexion n° 981 du CEP** (London School of Economics and Political Science), 1-91.
- Metcalf, D. (2007) “Why has the British National Minimum Wage had Little or no Impact on Employment?”, **Discussion Paper n° 781, Center for Economic Performance**, London School of Economics and Political Science, London, UK, 1-88.
- Neumark, D., Wascher W.L. (1992) “Employment Effects of Minimum and Subminimum Wages: Panel Data on State Minimum Wage Laws “, **Industrial and Labor Relations Review**, 46(1), 55-81.
- Powers, E.T. (2010) “The Impact of Minimum Wage Increases: Evidence from Fast-Food Establishments in Illinois and Indiana”, **National Poverty Center Working Paper Series** 10-01, 1-50.
- Prasch, R.E. (2007) “Professor Lester and the Neoclassicals: the Marginalist controversy and the Postwar Academic Debate over Minimum Wage Legislation,1945-1950”, **Journal of Economic Issues**, 41(3), September, 809-825.
- OCDE (2008) **Economic Survey of Turkey**, Editions OCDE, Paris.
- OCDE (2010) **Economic Survey of Turkey**, Editions OCDE, Paris.
- OCDE (2012) **Economic Survey of Turkey**, Editions OCDE, Paris.
- OCDE (2014) **Economic Survey of Turkey**, Editions OCDE, Paris.
- Ostry, J.D., Loungani, P. and Furceri, D. (2016) “Neoliberalism: Oversold?”, **Finance& Development**, Vol. 53, No. 2, June, 38-41.
- Saboia J., (2009) “Salaire minimum et distribution de revenu au Brésil sur la période 1995-2005 Evolution et résultats de simulations”, **Revue Tiers monde**, 2009/3, 199, 567-589.

- Starr, G. (1982) **La fixation des salaires minima: Objet, méthodes et problèmes, Une étude internationale**, BIT, Genève.
- Stigler, G.J. (1946) “The Economics of Minimum Wage Legislation”, **American Economic Review**, 36(3), June, 358-365.